

György Györcs gardonkészítő beszél a szakmájáról

ÜTŐGARDON A BETILTOTT SÁMÁNDOB HELYETT

dr. habil Gerencsér Kinga
c. egyetemi tanár

Az ütőgardon vagy más néven gardon, gardony, csipi-s-üti olyan húros ritmushangszer, melyet ütővel és csipkedéssel, pengetéssel szólaltatnak meg. A színpadi megjelenésében érdekes kinézetű hangszert játékmódja is egyedivé teszi. A laikusok számára mind a hangzás, mind a látvány szokatlan. „Mi az, ami szól, és vajon mit csinálnak vele? Se nem cselló, se nem dob. Húros hangszer, amin dobolnak?” Nézzünk hát utána a rendelkezésre álló források, adatok alapján, miféle jelenség a gardon?! A gardon név vélhetően az olasz „bordone” szóból származik, jelentése: egy hangon kíséző húr.

A hangszer múltjáról csak sejtéseink vannak. Az egyik feltevés szerint mivel Európa háborúban nem tudta legyőzni a magyarságot, azt az erőt kellett elpusztítani, ami összetartotta; a múltját és ősi hitét (vallását). A magyarság megnyerése a katolikus egyház számára létkérdés volt. Ismeretes, hogy milyen nehezen, véresen tudták csak elnyomni az ősi pogány hitet, a magyar vallást és mennyi magyar vértanúja volt e kényszerítésnek. A kereszténységet népünk ráerőltetők ősi vallásunk elemeit igyekeztek eltörölni, eszközeit betiltani, mint pl. a sámándobot, ami helyett alkották meg őseink az ütőgardont, a vonós hangszernek álcázott dobót. Másik feltevés szerint a régi magyar tánczenében, a XII. és a XVII. század között használták a kétfenekű dobót tánc alá hangszerként, csakúgy, mint a Balkánon napjainkban.

húrlábat egyenesre faragják, hogy minden hűrt egyszerre lehessen megütni. Húrjait juhbélből sodorják. Három húrját ütik, egy húrját pedig csípi. (Csípi és ütök – ebből jött a csipi-s-üti hangszerelnevezés.) Az ütök és a visszacsapódó húr hangjának váltakozása különösen alkalmassá teszi a hangszert táncok ritmuskíséretéhez.

A Hidegség-patak mellett élő Györgycze család valamennyi tagja kiemelkedő személyiség, akik képesek egy közösség hagyományos kultúráját megőrizni és továbbadni. Györgycze György fiával együtt bepillantást engedett egy igen ritka népi hangszer, az ütőgardon készítése folyamatába. György lánya, Györgycze Csilla a népművészet ifjú mestere. A brassói zenekonzervatóriumban végzett, s a népzene átadását belülről jövő, kötelező érvényű feladatának érzi. A Györgycze

rette volna megtanítani a gardon készítésére, azonban mire erre sor került volna sajnos meghalt, amikor György még csak 6 éves volt. Mindig a fejében volt, hogy nagypapa emlékére el kellene készíteni a gardont. Vett a gyerekeinek egyet, nem tetszett neki, ahogy nézegette azt mondta, hogy ő ennél szebbet is tudna csinálni és nekifogott... Három fajtából lehet készíteni gardont, juharból, nyárfából és fűzfából, ő az utóbbi kettőből készíti, mivel ez könnyen beszerezhető. Erre a célra olyan török a legalkalmasabb, melynek az átmérője legalább 40 cm. Élőnedves állapotban kezdi el a munkát, nem száradhat a fa, mert így könnyebben lehet megmunkálni. Egy gardon elkészítéséhez 1,2 m hosszú darabot használ fel, amelyet hosszában kettéfűrészelt, így 2 db hangszer készíthető belőle. Rárajzolja a gardon körvonalát a saját maga által készített fél sablon

Nyak kifűrészélése láncfűrészsel

Oldal kialakítása vonókéssel

Ott a török síp kísérete volt a feladata. Feltehetően a gardon mai változata ezt a hangzást hivatott szolgálni. A gardon az ütővel és vesszővel használt dob hangsúlyos és hangsúlytalan hangjainak váltakozását imitálja, azt adja. A

Vendégház Gyimesközéplekon nemcsak vendégszeretetről híres, hanem a tulajdonos hobbijáról is, aki szabadidejében gardon hangszereket készít. Tulajdonképpen nagyapja indíttatásából kezdett el vele foglalkozni. Nagyapja sze-

gítségével. Majd motoros láncfűrészsel hosszában és átlósan is csíkokat fűrészelt a belsejébe, melynek a mélységét a láncfűrész lemezén húzott csíkkal határozza meg. Az így átfűrészelt részeket fejszével kiszedi. Láncfűrészsel

Sablon

Szerszámok

kifűrészezi a nyakat, majd a külső idomok kimélyítése következik vonókéssel.

A nyak alakját is berajzolja sablon segítségével és láncfűrészsel megfelelő méretre vágja, végül kézi vonóval kidolgozza. Ezek után dézsaverővel és kalapáccsal kimélyíti a két oldalát, utána teknővájóval az alját mélyíti ki. A mélységnek a szélesség felének kell lennie, ha mélyebb, magában szól, nem adja ki a hangot, ha kisebb a mélysége, akkor nincs szép hangzása, csattog. A finommunkát dézsapucolóval végzi.

A fal vastagságát saját maga által készített szögmérővel ellenőrzi, 1,5 cm kell, hogy legyen mindenütt a vastagsága. Ezután a nyak fejét készíti el, kivési és kifúrja a megfelelő helyeken. A „melle”, vagyis a rezonáns lap 8–10 mm vastag lucfenyőből készül, rárajzolja a gardon körvonalát, a hangrést, amelyet kézi fűrészsel kifűrészel. Ezt faragástóval ráragasztja a hangszer testére, és 6–10 helyen átfúrja a lemezt és a testbe is befúr, majd kifaragott és faragástóval bekent 2–3 mm átmérőjű faszeggel is rögzíti a lucfenyő borítást

a testtel. A ragasztás után kézi fűrészsel körbefűrészezi a rezonáns lapot és bicskával formára faragja. A húrartót, a pallót és a fogólapot 1 cm vastag kőrisfából készíti, a kulcsokat keményfából kell készíteni, ő bükkfát használ hozzá.

A gardon teknő alakú külső oldalának formáját gyaluval alakítja ki és eltörött üveggel csiszolja le. Csiszolópapírt ennél a hangszerenél nem szabad használni! Ezen kívül van még más titok is, amit nem árul el, mert saját maga jött rá. A gardon felületét semmivel sem szokták kezelni, a természetes fa idővel patinánssá válik. A húrok juhébélből készülnek, amit húsvétkor szereznek be. Hat szálat sodornak össze kézzel, úgy, hogy közben fokhagymával dörzsölgetik. A fokhagymából kijött ragacos váladék egy réteget képez a húron és tartósabbá teszi. Zenélés közben is be szokták kenni, a gardonos zsebében mindig van fokhagyma. A gardonpálca is keményfából, bükkfából készül. Hossza 45 cm és átmérője kb. 1,5 cm, amely kónuszosan van kialakítva. A zenész kézben lévő vége a vastagabb. Egy gardon 4–5 kg súlyú is lehet, a méretétől függően

A nyak kialakítása

Teknővájóval kimélyíti

Vastagság mérése saját maga által készített szögmérővel

minél nagyobb, annál jobban szól. Ő is tud rajta játszani, nekem is megszólaltatta, de hivatásszerűen nem zenél. 2006 óta, amióta gardonkészítéssel foglalkozik, már több mint 30 hangszert készített.

gardon ára 70 000 forint. A gardonkészítést már a fia is megtanulta, reméljük, így nem hal ki, hanem apáról fiúra tovább is megőrződik e ritka mesterség. Fia nemcsak készíti a hangszert, hanem játszik

ütőgardont a hegedű kísézőhangszerének használják a csángók. Nagy hagyománya van az erdélyi bandáknak, melyekben a kettő vagy több hegedűt a jellegzetes brumogó hangú ütőgardon kíséri. ■

A húrok rögzítése és feszítése

Egy hangszer elkészítése egy jó hónapig is eltart, ha csak esténként csinálja. Készített már gardont Magyarországra és Szlovákiába, sőt, kínaiaknak is. Nem panaszkodhat, egyre több megrendelést kap, egyre népszerűbb lett ez az ősi hangszer. Egy

is rajta, mert a hagyomány ápolása arra való, hogy visszavehesse az embert önmagához – vallja. Játék közben egy rúddal veri a húrokat, míg a másik kezével az egyik húrt csattogtatja a fogólaphoz. Ez az ütés-csattanás képezi a ritmuskíséretet a gyimesi zenében. Az

Forrás:

http://www.kiszely.hu/istvan_dr/021.html
https://hu.wikipedia.org/wiki/%C5%90smagyar_vall%C3%A1s

Fotó:

Héjj Botond